

Jean-Marie Gantois als historicus

Lode WILS

Het geheugen is voor een mens een onmisbaar middel om zichzelf te blijven. Geheugenverlies is een vorm van dementie, het betekent voor de patiënt een verlies van zijn identiteit, van zijn persoonlijkheid. Tijdens de laatste 200 jaar is in de Westeuropese cultuur het inzicht gegroeid, dat ook voor een gemeenschap de kennis van haar verleden dezelfde betekenis heeft als voor een individu, en dat verlies van die kennis dezelfde gevaren inhoudt. De romantiek zag in een gemeenschap geen hoeveelheid enkelingen die naast of na elkaar bestonden, maar een levend organisme dat zich voortplantte doorheen de generaties, dat aan de individuen de mogelijkheid bood tot volle natuurgetrouwe ontplooiing. Verwaarlozing van de „volksgeest” of vervreemding uit de natuurlijke gemeenschap betekende verval en verbastering, terwijl integendeel ontwikkeling van het „volkskarakter” tot nationale grootheid leidde.

Zo wekte de romantiek een verheugde belangstelling voor oude kunst en letterkunde, voor volksliederen en volksgebruiken, plaatselijke geschiedenis, rechtsontwikkeling, dialecten, plaats- en persoonsnamen, enz., allemaal getuigen van het nationaal verleden en dragers van de nationale eigenheid. De studie ervan wekte een nationale en democratische trots over die tijdvakken van het verleden, die werden aangezien als getuigend van echt volkse grootheid en van burgerlijke onafhankelijkheid tegenover de vorsten. De pioniers op de nieuwe onderzoeksterreinen waren tegelijk de bezielers van de nationale bewegingen, zoals bij ons Jan-Frans Willems, Jan David en Ferdinand Snellaert.

In de loop van de 19e en de 20e eeuw groeiden uit die opzoeken tal van afzonderlijke wetenschappen, die door specialisten worden beoefend, elk volgens hun eigen discipline. De methoden worden verfijnd, de verworven kennis enorm vermeerderd, de band tussen de verschillende deelreinen ging grotendeels verloren, samen met de nationale bezieling die aan de oorsprong van de hele beweging gelegen had.

Maar niet bij allen, en onder meer niet bij E.H. Jean-Marie Gantois, de auteur van *Nederland in Frankrijk* en van *Ons Nederland boven de Zomme*. Naar aanleiding van de viering van zijn zestigste verjaardag in 1964, werden een aantal artikels van zijn hand gebundeld onder de titel *De Zuidelijkste Nederlanden*. Of het gaat over het verleden van Rijsel, Atrecht of Kamerijk, over plaatsnamen, volksprenten of schilderkunst, over Zuidvlaamse voorvaders of medestanders van boven de grens, de bevestiging van de Neder-

landse aard van de Zuidelijkste Nederlanden is eigenlijk het enige onderwerp van die vijftig verschillende bijdragen. En het moet gezegd dat Gantois' strijdbaarheid wordt geëvenaard door zijn eruditie. We kunnen onmogelijk hier zijn hele produktie overlopen en moeten ons tot één voorbeeld beperken, zijn uitvoerige studie uit 1955 getiteld *Le „Cygne de Cambrai”*.

Die naam, de Zwaan van Kamerijk, werd aan aartsbisschop Fénelon gegeven, maar Gantois past hem toe op diens tijdgenoot, de Duinkerke dramaturg Michiel De Swaen (1654-1707), wiens vader uit Kamerijk afkomstig was en vermoedelijk Lecigne heette. Dat het precies in het door Lodewijk XIV veroverde gebied was dat de grootste letterkundige van de Zuidelijke Nederlanden uit de 17e-18e eeuw leefde, verklaart Gantois mede door het Nederlandse karakter van Kamerijk.

De eruditie van Gantois toont zich hier in een verbazende veelzijdigheid. Uit de plaatsnaamkunde en de etnologie kan hij het Frankisch substraat in de bevolking der streek opmaken. Hij haalt aan hoe in de zetel van het bisdom Kamerijk, dat zich uitstreckte tot voorbij Antwerpen, geestelijken, kunstenaars en burgers uit de Nederlandstalige gebieden zich vestigden, hoe er Nederlandstalige en uit het Nederlands vertaalde boeken verschenen, hoe er typisch Nederlandse instellingen als een begijnhof bestonden, hoe de Nederlandse architectuur en kunst in het algemeen er bloeiden, ja hoe Kamerijk de hoofdstad was van de Nederlandse contrapuntmuziek.

Uiteraard is het vooral de politieke onafhankelijkheidswil van dit Nederlandse Kamerijk, tegenover Frankrijk, die het meest aandacht krijgt. Het koos de zijde van Rome tegen Avignon, nam deel aan de opstand met Willem de Zwijger, zou tweemaal een beleg van Lodewijk XIV weerstaan, in 1649 en 1657, en pas in 1677 voor het derde bezwijken. Dat betekende trouwens niet het einde van Kamerijks Nederlandse aard. De door de Franse koningen benoemde bisschoppen als Fénelon pasten zich aan de mentaliteit van hun diocesanen aan en wilden niet behoren tot de gallikaanse kerk.

Gantois volgt dan verder het voortleven van het Nederlands bewustzijn, het bewaren van het Nederlands uitzicht van de stad, de kultus van keizer Karel. Wanneer Michiel De Swaen deze verheerlijkte in *De Gecroonde Leersse* en *De Zedighe Doot van Carel den Vijfden* kwam dat zowel uit de Kamerijkse traditie als uit de Duinkerke. „Il n'est pas besoin d'un grand effort pour se représenter ce que De Swaen, né avant l'annexion, trouva, en fait d'atavisme cambrésien dans son berceau". Zijn moeder was een Senlegier, „Hulstadiensis", van Hulste bij Kortrijk of eerder van Hulst in Zeeuws-Vlaanderen. Zijn vier zonen zouden zich vestigen in de vrije Nederlanden, de Noordelijke of de Zuidelijke.

Tot hier deze samenvatting van één der studies van Gantois. Daarin heeft de historicus die hij was, zich ten volle uitgedrukt, met zijn veelzijdigheid en zijn beperking.

Zijn beperking tot één enkel aspekt van het verleden : het Nederlandse karakter van Kamerijk of van heel de Zuidelijkste Nederlanden. Maar die beperking is ook zijn kracht, ze laat hem toe om de eeuwen te omvademen en om de meest verscheiden domeinen te betreden : plaats- en persoonsnaamkunde, instellingen en recht, politieke en kerkelijke geschiedenis, kunst en heemkunde. En die buitengewone eruditie — welke degenen niet verbaast die zijn boekenbezit kennen, dat dank zij de Vereniging Zannekin in de bibliotheek van de universiteit te Kortrijk wordt bewaard en bewerkt — die eruditie wordt niet uitgesteld in voetnoten, maar ze gulpt in een meeslepde vloed, die getuigt zowel van de bezieling van de schrijver als van zijn vinnige stijl en zijn gespierde taal.

Voor Gantois was de studie van het verleden noch een liefhebberij, noch een academische bezigheid die alleen het vermeerderen van de kennis ten doel heeft. Ze werd nog gedragen door de bezieling van de romantiek, ze beoogde nog de waarden welke deze heeft ontdekt, ze stond in dienst van de nationaliteit.

Eerwaarde heer Jean-Marie Gantois was een historicus zoals Ferdinand Snelaert, zoals Willems en David. Zomin als hun verdiensten mag de zijne vergeten worden.